

**SÓKRATÉS A PROBLÉM INTERPRETÁCIE
DEJÍN FILOZOFIE***

MATÚŠ PORUBJAK, Katedra filozofie FF UCM, Trnava

Vážení pane dĕkane, vážená vĕdecká rado, ctĕní profesoři, docenti, kolegynĕ, kolegové, dámy a pánové. Dovoľte mi prednést habilitačnú prednášku na téma *Sókratés a problém interpretácie dejín filozofie*. A omluvte mnĕ, že ďalej už budu mlúviť v jazyce, ve ktorĕm se cítim vĕc doma, tĕdy ve slovenštinĕ.

Dejiny filozofie sa prinajmenšom od konca 19. storočia chápu ako dejiny filozofických systémov prezentovaných formou filozofických textov. Ak pri takomto pochopení dejín filozofie chceme zhodnotiť prínos niektorého filozofa, tak sa musíme zaoberať jeho textmi a kriticky zhodnotiť systém, ktorý v nich predstavuje. Problém nastáva vtedy, keď sa snažíme zhodnotiť texty filozofov, akými sú J. J. Rousseau, S. Kirkegaard, F. Nietzsche, J. P. Sartre či M. Foucault, ktorí netvoríajú svoju filozofiu formou systému. Majú takíto autori právo na svoje miesto v dejinách filozofie, alebo ich máme považovať skôr za filozofujúcich prozaikov, ktorí v „serióznych“ dejinách filozofie buď nemajú vôbec žiadne miesto, alebo zohrávajú len marginálnu úlohu? A ako sa stavať k filozofovi, ktorý (takmer určite) nielenže nevybudoval žiadny systém, ale dokonca odmietal písať? Možno vôbec nepíšuceho filozofa považovať za filozofa v tradícii, ktorá už od stredoveku pokladá písaný text za kľúčové médium filozofie – tak pri jej „produkcii“ ako aj pri jej interpretácii?

Snáď najzreteľnejším príkladom takéhoto filozofa je Sókratés,¹ ktorého meno sa vtrvalo objavuje v ďalších a ďalších učebniciach dejín filozofie. Zaráďujeme Sókrata do dejín filozofie len zo zotrvačnosti či z úcty k tradícii, pričom *de facto* v nich nemá čo hľadať? Alebo jeho prítomnosť v dejinách filozofie naznačuje, že kritériá ako filozofický systém či filozofický text nemusia byť *conditio sine qua non* pri posudzovaní významu a vplyvu daného filozofa? Kto bol vlastne Sókratés a čo jeho postava vypovedá o problĕme interpretácie dejín filozofie?

Napriek zachovaným spisom, v ktorých Sókratés vystupuje, ostáva pre nás jeho osoba záhadou. S istotou môžeme skonštatovať len to, že bol v roku 399 pred Kr. vo veku 70 rokov odsúdený na trest smrti a že nič nenapísal.² Pri skúmaní Sókrata sme teda úplne

* Habilitačná prednáška v odbore Filozofia, ktorá odznela dňa 5. októbra 2011 v Olomouci pred Vedeckou radou Filozofickej fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

¹ Z ďalších spomeňme napríklad Pyrrhóna či Ammónia Sakku.

² Prinajmenšom nenapísal nič filozofické. Platón ho vo *Faidónovi* (60d–61b) necháva povedať, že vo väzení napísal spev na Apollóna a zveršoval Ezopove bájky. Celá doxografická tradícia sa na Sókratovom nepísaní zhoduje. Jedinou výnimkou je Epiktétos (*Diss.* 2,1,32), ktorý Sókratovi pripisuje rozsiahlu spisovateľskú činnosť. V tomto prípade však pravdepodobne ide o nedorozumenie a zámenu Sókratových spisov so spismi o Sókratovi ([7], 366, pozn. 1).

závislí od autorov, ktorí písali o ňom.³ Interpretačná tradícia najčastejšie rekonštruje obraz historického Sókrata zo štyroch zdrojov: z prác Aristofanových, Xenofontových, Platónových a Aristotelových.⁴ Komplikácie nastávajú už so samotnými zdrojmi. Aristofanov Sókratés je komickou postavou a Platón s Xenofóntom nám svoje svedectvo zanechávajú formou sókratovských rozpráv (οἱ Σωκρατικοὶ λόγοι) – o tých však Aristotelés referuje ako o literárnom žánri, v ktorom sú postavy vrátane Sókrata fiktívne (*Poet.* 1447b11; cf. *Pol.* 1265a11). Problém dôveryhodnosti jednotlivých zdrojov nespočíva len v ich žánri, ale aj vo veľkej odlišnosti Sókratových obrazov. Ak sa snažíme určiť mieru dôveryhodnosti, narazíme na ďalší problém: Posudzujeme naše chápanie Sókrata podľa toho, čo nachádzame v zdrojoch, alebo posudzujeme tieto zdroje podľa toho, čo si myslíme, že o Sókratovi vieme? Táto otázka je súčasťou tzv. sókratovského problému, ktorým sa interpretátori zaoberajú už dve storočia.⁵

Priblížme si teraz jednotlivé zachované obrazy Sókrata. Najstarším textom, v ktorom Sókrata nájdeme, je Aristofanova komédia *Oblaky*, hraná v roku 423, keď mal Sókratés približne 46 rokov. Je to jediný v celistvosti zachovaný text týkajúci sa Sókrata, ktorý bol napísaný počas jeho života. Aristofanov Sókratés v sebe spája dva motívy: skúmanie *fysis* a argumentáciu „na obidve strany“, typickú pre sofistov. Sókratés *Oblakov* je vodcom platenej filozofickej školy – „mysliarne“. Nachádzame ho, ako pozoruje oblohu, zavesený vo visutom koši, zatiaľ čo jeho žiaci, „hľadiac zadkom do neba“ (*Nub.* 193) skúmajú veci pod zemou. Venuje sa astronómii, geografii, zoológii, gramatickým skúmaniam, zavádza nové božstvá a klasických bohov gréckeho pantheonu odmieta ako nmoderných. Zároveň vyučuje rétoriku, predovšetkým spôsob, ako ľst'ou presadiť slabší, t. j. nespravodlivý dôkaz (λόγος ἥττων) v boji s dôkazom silnejším, t. j. spravodlivým (λόγος κρείττων),

³ Sú to buď jeho generační súputníci (Aristofanés), alebo autori nasledujúcej generácie, ktorí Sókrata zažili (Platón, Xenofón a tzv. „malí sókratovci“); alebo tí, ktorí sa narodili po jeho smrti, ale mali kontakt s jeho priamymi žiakmi (Aristotelés), príp. neskorší antickí autori, ktorí mali prístup k širokému spektru sókratovskej literatúry (Cicero).

⁴ Ide o Aristofanovu komédiu *Oblaky*, Xenofontove diela *Spomienky na Sókrata*, *Symposion*, *Obrana*, *Oikonomikos* a krátky pasus v jeho *Anabáze* (3,1,4–5), Platónove tzv. rané (elenktické) dialógy *Charmidés*, *Lachés*, *Euthyfrón*, *Ión*, *Kritón*, *Obrana Sókrata*, *Hippias menší*, *Prótagoras*, *Gorgias*, *Ústava I.* a o tzv. tranzitívne dialógy ako *Euthydémos*, *Hippias väčší*, *Lysis*, *Menexenos*, *Menón*, ako aj pasáže z dialógov stredného obdobia: Alkibiadova reč zo *Symposia* (215a nn) a dve biografické pasáže vo *Faidónovi* (57a–61c, 115c–118a) ([17], 46–47; cf. [18], 135).

⁵ Vzhľadom na to, že nijaký pôvodný Sókratov text neexistuje, nedajú sa použiť ani obvyklé interpretačné postupy. Mohlo by sa zdať, že ak si dva zdroje vzhľadom na jednu tému odporujú, jeden z nich musí byť nepravdivý. To však nemusí platiť. Môžu sa napríklad vzťahovať na iné obdobie Sókratovho života alebo na iný kontext, v ktorom Sókratés danú tému riešil. A naopak, môžeme vyvodiť zo zhody dvoch alebo viacerých zdrojov fakt, že odzrkadľujú názor historického Sókrata? Odpoveď je záporná. Napríklad nedokážeme spätne zaručiť ani vzájomnú nezávislosť týchto zdrojov či nezávislosť od iného zdroja, z ktorého daní autori „opisovali“ a ktorý sa nám nezachoval, ani ich nezávislosť od dobovej predstavy o Sókratovi, ktorá však nemusela korešpondovať s názormi samotného Sókrata. Na túto skutočnosť sa sťažuje aj samotný Platónov Sókratés v *Apológii* (18b–d). Problémy spojené s hľadaním historického Sókrata dokonca priviedli niektorých interpretátorov k presvedčeniu, že Sókratés je „mýtom“ – literárnu fikciu vygenerovanou skupinou spisovateľov začiatku 4. storočia pred Kr. ([7], 367–368).

a vyhrať tak súdny spor. Aristofanov Sókratés by sa v štandardných dejinách filozofie dal charakterizovať ako utilitaristický eklektik a synkretik staršej prírodnej filozofie a novej etiky sofistov.⁶

Xenofontov obraz Sókrata je takmer presným opakom Aristofanovho. V náboženských otázkach je jeho Sókratés prísne tradičný (*Mem.* 1,3–4; 4,3), nezaobera sa teoretickým skúmaním *fysis* a štúdium geometrie či astronómie považuje za zmysluplné len pokiaľ, pokiaľ prináša úžitok v každodennom živote (*Mem.* 4,7). Má okruh svojich žiakov, ktorých učí bez nároku na odmenu. Jeho Sókratés pôsobí „ľudskejším“, menej špekulatívnym dojmom než Platónov. Elenktickú metódu (metódu vyvracania názorov), charakteristickú pre Sókrata Platónových raných dialógov, používa len ako prípravnú fázu, po ktorej sa nebráni vyslovovať vlastné postoje. Tie však nie sú prezentované formou teórií, ale praktickými príkladmi a radami.⁷ Xenofontov Sókratés je moralistom v tom najlepšom slova zmysle. Nie náhodou mnohí helenistickí filozofi a moralisti považovali Xenofontov štýl a jeho prezentáciu Sókrata za vrcholný vzor písania a spôsobu života.⁸

Sókratés tzv. raných Platónových dialógov je oveľa špekulatívnejší než Xenofontov a oveľa skúpejší vo vyjadrovaní vlastných postojov. Je prenikavým mysliteľom, ktorý často spochybňuje prevládajúce názory. Jeho typickou metódou je *elenchos* – vyvracanie názorov spolubesedníkov, ktoré spočíva v preukázaní rozporov v ich vlastných tvrdeniach. Často hovorí, že nemá žiadne vedenie, a preto nemôže ani nikoho ničomu naučiť. Pripodobňuje sa k pôrodnej babici a tvrdí, že sám nie je schopný rodiť myšlienky, ale dokáže pomáhať druhým pri pôrode ich vlastných myšlienok, ktorých pravdivosť je však nevyhnutné skúmať (*Tht.* 150a–151d). Poslaním Platónovho Sókrata je neustále skúmanie tak seba samého, ako aj jeho spoluobčanov. Skúma, či sa starajú o zdatnosť, o svoju dušu a či sú naozaj múdri, ako o sebe vyhlasujú (*Apol.* 23b, 29c–30b).⁹ Platónov obraz Sókrata pôsobí z novovekého pohľadu najfilozofickejším dojmom a väčšina súčasných interpretátorov ho preto považuje za naj dôveryhodnejší.¹⁰ Babické umenie Platónovho Sókrata

⁶ Vernosť Aristofanovho obrazu Sókrata býva interpretátormi zväčša odmietaná. Doboví sókratovci jeho obraz brali vážne a bránili sa mu (Pl. *Apol.* 19b–d, 18b–c; Xen. *Apol.* 14–15, *Mem.* 1,1,11–16). Aristofanov výber Sókrata za postavu jeho komédie naznačuje, že Sókratés bol v tej dobe už známy relatívne širokému publiku, ktoré si ho prinajmenšom nejasne spájalo s „modernými“ intelektuálnymi výstrelkami (cf. Plat. *Apol.* 19b–20c).

⁷ Xenofón zdôrazňuje, že Sókratés nikdy nesľuboval, že bude učiteľom zdatnosti, ale že bol príkladom hodným nasledovania predovšetkým svojim životom (*Mem.* 1,2,3; 1,2,17) a svojimi činmi (μη λόγῳ... ἀλλ' ἔργῳ ἀποδείκνυμαι; *Mem.* 4,4,10).

⁸ Súčasná filozofická historiografia považuje Xenofonta skôr za historika a literáta so slabým citom pre filozofiu, z čoho vyvodzuje, že nedokázal (na rozdiel od Platóna) do hĺbky porozumieť Sókratovej filozofii. Zaujímavé je však to, že ešte v 18. storočí bol Xenofontov obraz Sókrata považovaný za spofahlivejší (podobný postoj zastávali aj mnohí autori helenistického a rímskeho obdobia).

⁹ Zaujímavé je to, že na rozdiel od Xenofonta a Aristotela Platónov Sókratés sa priznáva k záujmu o skúmanie *fysis* vo svojej mladosti (*Phaed.* 96a, nn., cf. DL 2,45; Sext. *Emp. Math.* 7,8; Cicero, *Acad.* 1,4,15) i k tomu, že sa učil u sofistov (*Meno* 96d, *Charm.* 163d). To podnietilo niektorých interpretátorov k vyčleneniu dvoch fáz v Sókratovom živote (cf. [15], 66 – 75).

¹⁰ Historická vernosť Platónovho Sókrata sa dá podporiť aj rozdielmi medzi charakterom Sókrata

zároveň dobre zdôvodňuje diverzitu a originalitu názorov Sókratových nasledovníkov (prinajmenšom Aristippa, Antisthena, Eukleida či Faidóna, o ktorých doxografi referujú ako o zakladateľoch vlastných filozofických škôl). Jeho neustále popieranie vlastnej múdrosti, ktorú by mohol niekomu odovzdať, môže slúžiť ako hlavné vysvetlenie toho, že nepísal. Platónov Sókratés pôsobí ako typický intelektuál a dôsledný skeptik.¹¹

Za dôveryhodný zdroj informácií o Sókratovej filozofii býva považovaný aj Aristotelés, ktorý prišiel do Athén približne 30 rokov po Sókratovej smrti a bol oboznámený nielen s Platónovými dialógmi, ale aj s dialógmi ďalších sókratovcov, ako aj s dobovou orálnou tradíciou viažucou sa na Sókrata.¹² O historickom Sókratovi referuje, že sa zaoberal morálnymi zdatnosťami (ἠθικὰς ἀρετὰς) a ako prvý hľadal ich všeobecné definície, no na rozdiel od Platóna ich nikdy nechápal ako oddelené od vecí, ktoré sú ich nositeľmi (*Met.* 1078b9–32). Nikdy sa nevenoval všeobecnému skúmaniu *fysis* (*Met.* 987b2) a nedisponoval žiadnym teoretickým poznaním. Sókratova metóda rozhovoru spočívala v kladení otázok bez toho, aby sám poskytoval nejaké odpovede (*Soph. El.* 183b7-8).¹³ Aristotelov Sókratés je typickým etikom. Zastáva pozíciu etického intelektualizmu a tvrdí, že poznanie je nevyhnutnou a postačujúcou podmienkou nášho konania. Preto nie je možná *akrasia* (nezdržanlivosť) – ak totiž raz spoznáme, čo je dobré, tak podľa toho aj konáme. Inými slovami, naše zlé rozhodnutia sú záležitosťou výlučne našej nevedomosti, a nie pohnutí iracionálnych častí našej duše.¹⁴

Kľúčovými pri hľadaní obrazu historického Sókrata a pri hodnotení jeho vplyvu sú aj tzv. „malé sókratovské školy“ (ako malé ich označila až novoveká tradícia v kontrapozícii k Akadémii a Lykeionu).¹⁵ Dobový vplyv viacerých „malých“ sókratovcov bol enormný. Neskoršie hlavné helenistické prúdy buď pokladali za svojich zakladateľov Sókratových priamych žiakov (kynici Antisthena, kyrenaici Aristippa), alebo sa k Sókratovmu odkazu vehementne hlásili (akademickí skeptici a stoici). Väčšina „malých“ sókratovcov sa stavala kriticky k „metafyzickým“ špekuláciám Platónovho a Aristotelovho typu. Ich skúmanie sa orientovalo predovšetkým na otázky praktickej etiky. Ako príklad pochopenia Sókrata

Platónových raných a neskorších dialógov (ako sa o to úspešne pokúsil G. Vlastos [17]). Napriek tomu nie je možné s istotou rozhodnúť, či je Platónov obraz Sókrata historicky adekvátny. Aj jeho sókratovské dialógy v sebe preukázateľne obsahujú fikciu a fabuláciu.

¹¹ Takéto pochopenie charakteru Sókratovej filozofie sa odzrkadlilo v tzv. druhej a tretej Akadémii, pre ktoré bolo charakteristické rozvíjanie skepticizmu.

¹² V korpuse Aristotelových diel nájdeme (len) vyše štyridsať odkazov na Sókrata. Na jeho svedectve je cenné to, že si jasne uvedomuje rozdiely medzi historickým Sókratom a Sókratom sókratovských (zväčša Platónových) dialógov (por. tzv. Fitzgeraldov kánon či Stenzelovu analýzu časov slovies, ktoré Aristotelés používa, keď odkazuje na Sókrata).

¹³ Sókratés podľa Aristotela nevyvracal názory svojich oponentov prednesením nejakého iného názoru, ktorý by ukázal ako platnejší, ale prostredníctvom otázok a odpovedí ukázal rozpor v tvrdeniach samotných oponentov (*Soph. El.* 165b3-6).

¹⁴ Aristotelés, *MM* 1182a15–26; *EE* 1216b2–9; *EN* 1145b23–7.

¹⁵ Okrem Platóna a Xenofonta poznáme ďalších dvanásť autorov sókratovských rozpráv, pričom známych je vyše sedemdesiat rozpráv (cf. Clay in [15], 23 – 47).

„malými“ sókratovcami uvedme aspoň Aischyna a jeho zlomkovito dochovaný dialóg *Alkibiadés*. V ňom Sókratés tvrdí Alkibiadovi, že nemá žiadne poznanie, ktoré by mu mohlo byť na osoh, keby ho v ňom vyučil. Napriek tomu je presvedčený, že keď bude s ním, môže spraviť z neho lepšieho človeka prostredníctvom svojej lásky. Potom, čo ho privedie k spoznaniu vlastnej nevedomosti, ho obdaruje soškou Themistokla, aby si vždy mohol pripomenúť svoju nedokonalosť tým, že sa porovná so slávnym vojvodom.¹⁶

Kto bol teda historický Sókratés a akú filozofickú pozíciu zastával? Bol to Aristofanov utilitaristický eklektik a synkretik? Alebo Xenofontov moralista? Alebo Platónov intelektuál a dôsledný skeptik? Alebo to bol Aristotelov tvorca etického intelektualizmu? Či praktický etik Aischyna a niektorých ďalších sókratovcov? Každý z týchto obrazov ponúka nejakú Sókratovu doktrínu či aspoň súhrn jeho filozofických postojov. Každý z týchto obrazov má zároveň svoju relevanciu a je obhájitelný. Problémom však zostáva fakt, že filozofické myslenie týchto „Sókratov“ nemožno spojiť do jedného konzistentného obrazu. To priviedlo niektorých interpretátorov k tvrdeniu, že Sókratés nebol autorom nijakej filozofickej doktríny, a preto ho nemožno považovať za filozofa.¹⁷ Potom je tu však paradox: Nepíšući nefilozof vyvolal u mnohých súčasníkov a nasledovníkov potrebu filozoficky písať a učiť.

Ak sa ale opäť vrátíme k autorom, o ktorých sme tu referovali, tak môžeme objaviť dva dôležité znaky Sókratovej osobnosti. Jednak je to tvrdenie Platóna, Aristotela a niektorých sókratovcov o Sókratovom presvedčení, že nedisponuje nijakým (teoretickým) poznaním, jednak dôraz Xenofonta, niektorých sókratovcov a časti helenistickej tradície na praktický rozmer jeho pôsobenia, teda vnímanie Sókrata ako človeka, ktorý sa vďaka spôsobu života stal nasledovaniashodným vzorom. (Aristofanova správa by z tohto pohľadu mohla byť komickou hyperbolou mladšieho obdobia Sókratovho života, keď sa o akési teoretické poznanie snažil, a ambícií, ktorých sa neskôr vzdal.) To, čo nám po Sókratovi pri takejto interpretácii v dejinách filozofie ostáva, nie je ani jeho filozofický systém (či doktrína), ktorý vedome nechce vytvárať, ani nijaký filozofický spis, na ktorého napísanie nemá nijaký dôvod. Ostáva po ňom však to, čo Gréci nazývali *kleos* – povesť a sláva, ktoré vygeneroval jeho spôsob myslenia a konania.

Ak chápeme dejiny filozofie ako dejiny filozofických systémov a filozofických textov, tak Sókratés v nich oprávnene svoje miesto nemá. Sókratovo vytrvalé zotrvávanie v dejinách filozofie však pred nás stavia výzvu nového preskúmania spôsobov, ktorými sa dejiny filozofie zmocňujú samých seba, i záverov, ku ktorým dospevajú. Dejiny filozofie

¹⁶ Zl. VI A 53, 50, 51 (Giannantoni).

¹⁷ Xenoföntov obraz Sókrata vyzdvihujú predovšetkým J. Brucker, H. Weissenborn, H. Arnim, H. Gomperz, A. Döring, L. Strauss, D. Morrison. Platónovmu obrazu dávajú prednosť F. Schleiernacher, J. Burnet, A. E. Taylor, C. Siegel, H. Maier. K Aristotelovým referenciám sa prikláňajú K. Joel a D. Ross. Syntetický obraz sa snažia podať E. Zeller, G. Vlastos, W. K. C. Guthrie, U. Wilamowitz, W. Jaeger, A. Diés. Ako fiktívnu postavu charakterizuje Sókrata predovšetkým E. Dupréel, ako nefilozofa O. Gigon, A.-H. Chroust a E. Howald. Výborný prehľad jednotlivých názorov poskytl J. Gajda-Krynica ([4], 36 – 49), ktorá na konci svojej štúdie dospieva k názoru, že Sókratés nebol filozofom. Užitočným súborom prác na túto tému je aj kolektívna monografia, ktorej editorom je G. Vlastos [16]. U nás sa ako veľmi užitočné ukázali grantové zborníky *Sokratika I* [11] a *Sokratika II* [12].

nemusia byť totiž len dejinami teórií, ale môžu byť aj dejinami reflektovaných foriem životnej praxe a z nich plynúcich činov, ktoré inšpirujú nasledovníkov k ich vlastným činom a k reflexii týchto činov. Sókratovo pôsobenie ukazuje, že kritériá typu filozofický systém a filozofický text nemusia byť *conditio sine qua non* pri posudzovaní významu daného filozofa. Okrem týchto kritérií je nevyhnutné skúmať aj to, akým spôsobom daný filozof ovplyvnil svojich súčasníkov a nasledovníkov. A nielen to. Musíme skúmať aj to, či sa jeho filozofia dá žiť a či prináša so sebou nasledoviahodné formy životnej praxe. A to je rozmer, ktorý z filozofie môže spraviť vedu vskutku humanitnú.

LITERATÚRA

- [1] BALLARD, E., G.: Socrates' Problem. In: *Etics*, Vol. 71, No. 4, 1961, pp. 296 – 300.
- [2] CLAY, D.: The Origins of the Socratic Dialogue. In: Vander Waerdt, P. A. (ed.): *The Socratic Movement*. Ithaca and London: Cornell University Press 1994, pp. 23 – 47.
- [3] FOUCAULT, M.: *The Hermeneutics of the Subject (Lectures at the Collège de France, 1981 – 1982)*. New York: Picador 2005.
- [4] GAJDA-KRYNICKA, J.: Kwestia sokratska. In: Suvák, V. (ed.): *Sokratika I*. Prešov: Prešovská univerzita 2006, s. 33 – 61.
- [5] GIANNANTONI, G.: *Socratis et Socraticorum Reliquiae*. 4 zv. Naples: Bibliopolis 1990.
- [6] KALAŠ, A.: Sokrates – vzorný občan, alebo rozvracač aténskej demokracie? In: *Filozofia*, 63, 2008, č. 1, s. 2 – 17.
- [7] LACEY, A. R.: Our Knowledge of Socrates. In: Vlastos, G. (ed.): *The Philosophy of Socrates: A collection of critical essays*. N.Y.: Garden city 1971, pp. 366 – 390.
- [8] MAHONEY, T. A.: The Search for the Historical Socrates. In: *Stanford Agora*, Vol. 1:1, 1999.
- [9] OLESIŃSKI, D.: Platoński Sokrates i problem elenchos. In: *Studia Antyczne i Mediawistyczne*, 8, 43, 2010, 17 – 28.
- [10] SEGVIC, H.: Two or Three Things We Know About Socrates. In: *Stanford Agora*, Vol. 1:1, 1999.
- [11] SUVÁK, V. (ed.): *Sokratika I. (Sokratovská tradícia myslenia od antiky po súčasnosť)*. Prešov: Prešovská univerzita 2006.
- [12] SUVÁK, V. (ed.): *Sokratika II. (Sokratovská tradícia myslenia od antiky po súčasnosť)*. Prešov: Prešovská univerzita 2007.
- [13] SUVÁK, V.: *Sokratika: Štyri štúdie k sokratovskej tradícii myslenia*. Prešov: FF PU 2007.
- [14] SUVÁK, V.: Antisthenés: Logos ako éthos. In: Suvák, V.: *Sebapoznanie a/ako starosť o seba*. Prešov: FF PU 2010.
- [15] VANDER WAERDT, P. A. (ed.): *The Socratic Movement*. Ithaca and London: Cornell University Press 1994.
- [16] VLASTOS, G. (ed.): *The Philosophy of Socrates – A collection of critical essays*. N.Y.: Garden city 1971.
- [17] VLASTOS, G.: *Socrates, Ironist and Moral Philosopher*. Ithaca, New York: Cornell University Press 1991.
- [18] VLASTOS, G.: *Socratic studies*. Cambridge University press 1994.

Matúš Porubjak
 Katedra filozofie FF UCM
 Nám. J. Herdu 2
 917 01 Trnava
 SR
 e-mail: matusporubjak@centrum.cz